

AUTOREFERAT

1. Imię i Nazwisko: RADOSŁAW GRABOWSKI

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

Lata 1992 – 97 Studia w Uniwersytecie Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie, Filia w Rzeszowie, Wydział Prawa i Administracji, kierunek prawo

Rok 1997 Egzamin magisterski w Uniwersytecie Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie, Filia w Rzeszowie, Wydział Prawa i Administracji, kierunek prawo, złożony z wynikiem bardzo dobrym

Rok 2005 Obrona rozprawy doktorskiej nt.: Prawo do ochrony życia w polskim prawie konstytucyjnym (promotor: prof. zw. dr hab. Mirosław Granat, recenzenci: prof. zw. dr hab. Wiesław Skrzydło, prof. zw. dr hab. Bogusław Banaszak) i uzyskanie dnia 15.06.2005 r. stopnia doktora nauk prawnych

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych / artystycznych.

Od 01.04.1997 r. pracownik naukowo – dydaktyczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Filia w Rzeszowie, Wydział Prawa i Administracji, Zakład Prawa Publicznego na stanowisku asystenta,

Od 01.10.2001 r. pracownik naukowo – dydaktyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego Wydział Prawa i Administracji, Zakład Prawa Publicznego na stanowisku asystenta,

Od 01.12.2001 r. pracownik naukowo – dydaktyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego Wydział Prawa, Zakład Ustrojów Państw Europejskich na stanowisku asystenta,

Od 01.12.2003 r. pracownik naukowo – dydaktyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego Wydział Prawa, Zakład Komparatystyki Prawniczej na stanowisku asystenta,

Od 01.10.2005 r. pracownik naukowo – dydaktyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego Wydział Prawa, Zakład Komparatystyki i Informatyki Prawniczej na stanowisku adiunkta,
Od 01.09.2009 pracownik naukowo – dydaktyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego Wydział Socjologiczno – Historyczny, Katedra Politologii na stanowisku adiunkta.
Od 01.10.2009 r. do 30.09.2011 r. pracownik naukowo-dydaktyczny Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu, Wydział Politologii, Zakład Systemów Politycznych na stanowisku adiunkta.

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) autor / autorzy, tytuł / tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa,

Monografia, którą pragnę przedstawić, zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 ze zm.) jako osiągnięcie naukowe, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej, jest publikacja mojego autorstwa, zatytułowana „Zróżnicowanie trybu zmiany jako kryterium klasyfikacji konstytucji współczesnych państw europejskich”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013, ss. 296.

b) omówienie celu naukowego / artystycznego ww. pracy / prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Celem analizy przeprowadzonej w monografii *Zróżnicowanie trybu zmiany jako kryterium klasyfikacji konstytucji współczesnych państw europejskich* było ustalenie zakresu zróżnicowania trybów zmiany konstytucji oraz stworzenie typologii trybów zmiany konstytucji, uwzględniających poszczególne ich elementy, ich funkcje oraz skutki ich stosowania. W tym celu przeprowadziłem przegląd stosowanych rozwiązań, pod kątem pogrupowania instytucji pokrewnych. Wyodrębnienie poszczególnych elementów procedury zmiany, a także ustalenie, które z nich należy traktować jako elementy integralne poszczególnych trybów zmiany, a któ-

* w przypadku, gdy osiągnięciem tym jest praca/ prace wspólne, należy przedstawić oświadczenia wszystkich jej współautorów, określające indywidualny wkład każdego z nich w jej powstanie

re mają charakter akcesoryjny pozwoliło na określona przydatność stwierdzonego zróżnicowania dla klasyfikacji konstytucji. Realizacja wymienionych założeń umożliwiła mi realizację celu głównego, jakim było opracowanie klasyfikacji uwzględniającej możliwie liczne elementy procedury zmiany konstytucji, wykorzystywane we współczesnych państwach europejskich.

Uzyskana wiedza pozwoliła na wskazanie czynników determinujących sztywność konstytucji. Należy nadmienić, że pojęcie sztywność oznacza, w tym wypadku, mniejsze lub większe utrudnienie zmiany konstytucji. W tym celu poddałem analizie: katalog podmiotów dysponujących prawem inicjatywy w sprawie zmiany konstytucji, wymogi formalne towarzyszące wykonaniu inicjatywy, ograniczenia w zakresie zmienialności wybranych norm konstytucji, organy rozpatrujące projekt zmiany konstytucji, wymogi w zakresie uchwalenia zmiany konstytucji, ograniczenia towarzyszące uchwaleniu zmiany konstytucji, uprawnienia podmiotów uczestniczących w ogłaszaniu zmiany konstytucji, udział narodu procedurze zmiany konstytucji, a także kontrola konstytucyjności zmiany konstytucji.

Niemożliwe jest wykazanie, iż wzrost stopnia trudności zmiany konstytucji przyczynia się do przedłużenia jej trwałości. Brak także dowodów na długowieczność konstytucji zmienianych w trybie ustawodawczym. Pozostawienie kluczowych decyzji ustrojowych w gestii ustawodawcy, mogącego dokonać ich zmiany bez większych trudności, budzi wątpliwości, choć rozwiązanie to funkcjonuje w systemie anglosaskim. Paradoksalnie, próba utrwalenia rozwiązań ustrojowych poprzez wprowadzenie rygorystycznej procedury zmiany ustawy zasadniczej może być bezskuteczna, a nawet prowadzić do prób zmiany jej postanowień innymi metodami. Szereg systemów zna pojęcie przemiany konstytucji, tj. reinterpretacji jej postanowień, ale nawet taka – stosunkowo mało kontrowersyjna – metoda może budzić zastrzeżenia. Jeśli konstytucja ma być osadzona w realiach, nie zaś pozostać martwym prawem, musi podlegać zmianom. Rolą ustrojodawcy jest stworzenie instrumentów zmiany ustawy zasadniczej, aby – w razie politycznej potrzeby – można było z nich skorzystać celem przedłużenia bytu państwa w określonym kształcie ustrojowym lub dokonać jego transformacji. Należy mieć na uwadze, że ze względu na polityczny charakter decyzji o zmianie konstytucji, pojęcia elastyczności i sztywności konstytucji mogą w praktyce ulegać daleko idącej relatywizacji. Wymusza to prowadzenie badań prawnoporównawczych przede wszystkim w płaszczyźnie formalno-dogmatycznej.

W rozdziale pierwszym, noszącym tytuł *Problem zróżnicowania procedur zmiany konstytucji*, przedstawiłem zagadnienia wprowadzające. Rozważania rozpoczyna wskazanie ustrojowego znaczenia trybu zmiany konstytucji, przyczyn stosowania rozwiązań usztywnia-

jących oraz małej popularności aktów elastycznych. W tym celu niezbędne było przedstawienie pochodzenia i założeń podziału konstytucji na elastyczne i sztywne. Założenia teoretyczne, na których oparł się J. B. Bryce, skonfrontowałem z poglądami przedstawicieli doktryny prawa konstytucyjnego, zarówno zachodnioeuropejskiej, jak też polskiej.

Autorzy opracowań z dziedziny prawa konstytucyjnego posługują się klasyfikacją dwustopniową, stworzoną przez J. B. Bryce'a i ogłoszoną w 1884 r. Podział konstytucji z uwagi na tryb ich zmiany przyjął się i jest stosowany, pomimo licznych głosów krytycznych. Rozróżnienie konstytucji elastycznych i sztywnych cechuje niski stopień komplikacji, pozwalający na łatwe zastosowanie tak w nauce, jak i w procesie dydaktycznym. Niski stopień komplikacji założeń klasyfikacji dwustopniowej sprawia, że posiada ona szereg wad, typowych dla wszystkich dychotomii. Narzuca ona skupienie się na przypadkach skrajnych, w żaden sposób nie eksploatując szeregu różnic, nie mniej istotnych, niż ogólnikowe stwierdzenie o posługiwaniu się trybem ustawodawczym, bądź od niego odmiennym. Biegunowość ocen stosowanych w takiej klasyfikacji sprawia, iż samo określenie „klasyfikacja” wydaje się w tym przypadku zbyt wyrafinowane. Ponadto klasyfikacji J. B. Bryce'a wymykają się konstytucje, których zmiana nie jest realizowana ani w trybie ustawodawczym, ani w odrębnym trybie konstytucyjnym.

W związku z powyższym, w rozdziale pierwszym rozprawy wyodrębniłem nie dwa, lecz trzy typy konstytucji: elastyczne, sztywne, a także półsztywne, czyli nie dające się sklasyfikować jako elastyczne lub sztywne. Do grupy pierwszej należą konstytucje elastyczne, które nie wprowadzają odrębnego trybu zmiany, ani też nie dokonują modyfikacji trybu ustawodawczego na użytek zmiany konstytucji. Do grupy drugiej należą konstytucje sztywne, które wprowadzają odrębny tryb zmiany. Polega to na ustanowieniu procedury, która wprowadza nowe elementy - nieznane trybowi ustawodawczemu - jak np. zmiana zakresu uprawnień izby parlamentu, wprowadzenie wymogu wielokrotnego uchwalenia, ustanowienie progów spowalniających, zaangażowanie w procedurę zmian parlamentu dwu kolejnych kadencji etc. Jednak nie może być to jedynie modyfikacja elementów istniejących w procedurze ustawodawczej. Do grupy trzeciej należą konstytucje półsztywne, które na użytek zmiany konstytucji jedynie modyfikują elementy trybu ustawodawczego, jak np.: katalog podmiotów inicjatywnych, czy wymogi ilościowe, tj. kworum oraz większość.

Zastosowanie stworzonej przeze mnie w oparciu o skalę Bryce'a klasyfikacji trójstopniowej pozwala na sklasyfikowanie 2 konstytucji jako elastycznych oraz 26 jako sztywnych. Ustawy zasadnicze 17 państw europejskich nie dały się, bez poważnych zastrzeżeń, zakwalifikować do elastycznych, ani sztywnych. Została dla nich wyodrębniona specjalna kategoria

konstytucji półsztywnych, co jest kolejnym argumentem przemawiającym za uwzględnieniem większej ilości czynników, nie zaś jedynie eksploatawania rozróżnienia pomiędzy trybem zmiany ustawy, a trybem zmiany konstytucji. Przyjęcie założenia, że sztywną ustawę zasadniczą charakteryzuje dokonywanie zmian jej postanowień w trybie odmiennym od ustawowego, prowadzi do wniosku, że zdecydowana większość (43 z 45) konstytucji współczesnych państw europejskich to konstytucje inne niż elastyczne. Dyskwalifikuje to klasyfikację Bryce'a w jej klasycznej formule.

Modyfikacja będącej w użyciu klasyfikacji konstytucji i wprowadzenie podziału na elastyczne, półsztywne i sztywne, nie wyczerpuje problemu klasyfikacji ustaw zasadniczych z uwagi na tryb ich zmiany. Dowodzi tego stosowanie na poszczególnych etapach procedury zmiany ustawy zasadniczej szeregu różnorodnych instrumentów. Ich identyfikacji dokonałem w kolejnych rozdziałach monografii, przy czym w rozdział drugim skupiłem się na etapie wstępnym, tj. inicjowania zmiany. Rozdziały trzeci oraz czwarty to analiza tzw. fazy parlamentarnej postępowania: rozpatrzenia projektu, a także jego uchwalenia. W rozdziale piątym przedstawiłem zróżnicowanie zachodzące na końcowym etapie zmiany konstytucji, od uchwalenia ustawy do jej ogłoszenia.

Analiza prowadzona w rozdziale drugim rozprawy, zatytułowanym *Reglamentacja prawa inicjatywy w sprawie zmiany konstytucji*, ma na celu określenie, jakie podmioty dysponują prawem inicjatywy w sprawie zmiany konstytucji. Regułą jest, że inicjatywa ustawodawcza – w tym dotycząca konstytucji – podlega reglamentacji, jednak w przypadku procedury zmiany ustawy zasadniczej można stwierdzić większy rygorizm. Badane katalogi podmiotów inicjatywnych uwzględniają zwykle organy i podmioty ulokowane w ramach władzy ustawodawczej oraz wykonawczej, a niekiedy także inne, nie dające się zakwalifikować do żadnej z tych grup.

Udział legislatywy w inicjowaniu zmiany konstytucji może zostać zagwarantowany przez przyznanie uprawnień w tym zakresie grupie parlamentarzystów, pojedynczemu parlamentarzystyście, izbie parlamentu lub innym podmiotom parlamentarnym (frakcja, grupa). W przypadku egzekutywy prawem inicjatywy zmiany ustawy zasadniczej może w państwach europejskich dysponować rząd, prezydent lub monarcha. Jeśli chodzi o udział innych podmiotów, to prawo inicjatywy jest powierzane grupie obywateli, podmiotowi federacji, organowi regionu lub samorządu terytorialnego. Ukształtowanie katalogu podmiotów dysponujących prawem inicjatywy w sprawie zmiany ustawy zasadniczej ma wpływ na ułatwienie, bądź utrudnienie zmian. Należy przy tym uwzględnić zagadnienie wymogów formalnych, towarzy-

szących realizacji prawa inicjatywy, takich jak wymóg przedstawienia projektu (tzw. inicjatywa sformułowana) oraz wymogi dodatkowe.

Rozważania prowadzone w rozdziale trzecim, noszącym tytuł *Ograniczenia towarzyszące przygotowaniu zmiany konstytucji*, obejmują między innymi zróżnicowanie podmiotów rozpatrujących projekt, takich jak parlament, konstytuanta lub inny podmiot, a także dysponowanie legitymacją do zmiany ustawy zasadniczej. Prace służące przygotowaniu zmiany konstytucji muszą uwzględniać ustanowione przez ustrojodawcę ograniczenia czasowe. Część z nich wyłącza możliwość zmiany konstytucji lub prowadzenia prac zmierzających w tym kierunku, część wprowadza limity czasowe spowalniające prace lub je usprawniające. Szczególnego rodzaju ograniczenia rodzi zaangażowanie narodu w rozpatrzenie projektu zmiany konstytucji, poprzez uwzględnienie w procedurze zmiany referendum *a priori* w sprawie projektu zmiany konstytucji, bądź wyborów do parlamentu poprzedzających rozpatrzenie projektu.

Ustrojodawcy decydują niekiedy o wyłączeniu możliwości zmiany norm lub treści konstytucyjnych o szczególnym znaczeniu ustrojowym, ustanawiając tzw., normy relatywnie niezmienniane. Niezależnie od wprowadzenia częściowej niezmienniałości konstytucji, Rozpatrzeniu projektu zmiany konstytucji towarzyszy - realizowana zwykle przez parlament, a niekiedy przez organ zewnętrzny - kontrola konstytucyjności projektu. Jest to szczególnie istotne w państwach, które ustanowiły materialne granice zmiany ustawy zasadniczej. Istnienie norm lub ich zespołów, które nie podlegają zmianie, albo wprowadzają znaczące obostrzenia w tym zakresie, nakłada na organy uczestniczące w procedurze zmiany konstytucji dodatkowe obowiązki, związane z weryfikacją projektu pod kątem nieingerencji w katalog wartości niezmiennych.

Dodatkowe ograniczenia mogą wynikać ze struktury organu rozpatrującego projekt zmiany konstytucji. Wymóg podjęcia jednobrzmiącej uchwały w parlamencie dwuizbowym może prowadzić do wyłączenia jednej z izb parlamentu, konfrontacji izb, „żeglowania” projektu (*navette*), udziału organu mediacyjnego, bądź tworzenia mieszanej procedury uzgadniania kompromisowej treści uchwały o zmianie konstytucji.

Rozdział czwarty, zatytułowany *Warunki uchwalania zmiany konstytucji* stanowi analizę stosowanych we współczesnych państwach europejskich, a uznawanych za kluczowe dla stopnia usztywnienia przepisów konstytucyjnych, wymogów towarzyszących uchwaleniu zmiany ustawy zasadniczej. Za kluczowe zagadnienie uznałem możliwość zastosowania różnych trybów uchwalenia zmiany konstytucji: podstawowego, zmiany wybranych norm, specjalnego (pilnego, nadzwyczajnego), alternatywnego oraz rezerwowego. Istotne jest także

występowanie wymogów szczególnych, mogących towarzyszyć uchwaleniu zmiany konstytucji, takich jak: ponowne uchwalenie, przyjęcie uchwał jednobrzmiących w parlamencie dwuizbowym. Dodatkowe komplikacje wynikają z powszechnego stosowania wymogu podjęcia uchwał jednobrzmiących.

Prawem uchwalenia zmiany ustawy zasadniczej nie musi dysponować każdy, tzw. zwykły parlament. Niekiedy kompetencja ta przysługuje tylko w określonym czasie, bądź należy do specjalnego parlamentu lub konstytuanty. Analiza problemu przeprowadzania wyborów do parlamentu po zainicjowaniu prac z projektem, a przed ostatecznym uchwaleniem zmiany konstytucji, prowadzi do wniosku, że pełnią one dodatkowo funkcję referendalną. Wątpliwości budzi uchwalenie zmiany konstytucji przy ograniczonym udziale parlamentu, tj. z zastosowaniem instytucji referendum. Jako ewenement należy traktować możliwość odesłania przez prezydenta uchwalonej ustawy parlamentowi. Prawo stosowania weta konstytucyjnego w wariancie zawieszającym wprowadziły trzy państwa, a w wariancie absolutnym tylko jedno.

Wymogi ilościowe towarzyszące uchwaleniu zmiany konstytucji są niekiedy uznawane za najistotniejsze zagadnienie związane z problematyką zmiany konstytucji, czego dowodzi duże zainteresowanie doktryny prawa konstytucyjnego. Część państw europejskich wprowadziło modyfikacje, jeśli chodzi o kworum towarzyszące uchwalaniu zmiany konstytucji. Większe znaczenie mają jednak powszechnie stosowane podwyższanie wymogów w zakresie większości. Nieliczne państwa dopuszczają przyjęcie uchwały zmieniającej konstytucję większością zwykłą lub bezwzględną. W większości przypadków ma zastosowanie większość kwalifikowana, ale zachodzi duże zróżnicowanie w zakresie wymaganego poparcia: od 3/5, poprzez 2/3, 3/4, 4/5, 5/6, aż do jednomyślności.

W rozdziale piątym, zatytułowanym *Uprawnienia podmiotów uczestniczących w końcowej fazie procesu zmiany konstytucji*, przeprowadziłem analizę rozwiązań mających na celu zatwierdzenie, prewencyjną kontrolę konstytucyjności, a także ogłoszenie zmiany ustawy zasadniczej. Daleko idące zróżnicowanie towarzyszy ratyfikacji ustawy zmieniającej konstytucję. W państwach europejskich następuje stała popularyzacja instytucji referendum zatwierdzającego, towarzyszącemu modyfikacjom ustaw zasadniczych. Spośród dwu wariantów tej instytucji dominuje referendum fakultatywne, tj. przeprowadzane na wniosek uprawnionych podmiotów. Mniej popularne jest referendum obligatoryjne, towarzyszące każdej zmianie lub wyłącznie zmianie wybranych norm ustawy zasadniczej. Sporadycznie stosowanym rozwiązaniem jest zatwierdzenie ustawy zmieniającej konstytucję przez inne podmioty: parlament, specjalny organ lub podmioty federacji.

Zagadnieniem o istotnym znaczeniu dla stopnia sztywności ustawy zasadniczej jest również możliwość prowadzenia prewencyjnej kontroli konstytucyjności ustawy zmieniającej konstytucję oraz zakres takiej kontroli. Państwa poddane analizie stosują w tym zakresie zróżnicowane rozwiązania, od zakazu prowadzenia takiej kontroli, poprzez brak regulacji, aż do jej stosowania na różnych etapach procedury zmiany konstytucji. W tym kontekście należy także zwrócić uwagę, na udział głowy państwa w zatwierdzaniu i ogłaszaniu zmiany oraz uprawnienia, jakimi dysponuje na końcowym etapie procedury zmiany ustawy zasadniczej. Kompetencje organu, któremu powierzono to zadanie (prezydenta, monarchy, przewodniczącego parlamentu) mogą dostarczyć istotnych informacji, szczególnie w tych państwach, w których procedura zmiany konstytucji nie jest precyzyjnie opisana. W wyjątkowych przypadkach głowa państwa jest wyłączona z tego etapu procedury, a ogłoszenia zmiany konstytucji dokonuje inny organ.

Ustalenia poczynione w rozdziałach 2-5 rozprawy pozwoliły stwierdzić, iż wyodrębnienie dalszych – poza elastycznymi, półsztywnymi oraz sztywnymi – typów konstytucji nie jest możliwe, choć można wskazać liczne ustawy zasadnicze, w których ustrojodawcy zastosowali szereg instrumentów służących usztywnieniu aktu. Taki właśnie charakter mają tryb szczególny zmiany konstytucji, odmienny od trybu konstytucyjnego, a służący zmianie wybranych norm (klauzula rewizyjna). Silniejszą ochronę zapewnia ustanowienie norm relatywnie niezmiennalnych, tj. nie podlegających zmianie w żadnym ze znanych danemu aktowi trybów. Podobnym celom służy powierzenie decyzji w sprawie zmiany ustawy zasadniczej narodowi, poprzez wprowadzenie różnego rodzaju form partycypacji. Szczególnym celom służy natomiast wprowadzenie możliwości uchwalenia odstępstwa od konstytucji.

Wspólną cechą dodatkowych elementów procedury zmiany konstytucji, jest to, iż mogą one występować zarówno w konstytucjach elastycznych, półsztywnych, jak też sztywnych. Jest to sytuacja odmienna, od tej, z którą mamy do czynienia w przypadku trybu zmiany konstytucji, gdyż tryb ustawowy, zmodyfikowany tryb ustawowy, a także tryb konstytucyjny wzajemnie się wykluczają, tj. tylko jeden z nich może być traktowany, jako podstawowa procedura służąca zmianie postanowień konstytucji. W przypadku wymienionych instrumentów dodatkowych jest inaczej - ustrojodawcy nierzadko stosują w ty samym akcie wiele elementów dodatkowych.

Stosowanie zaproponowanej przeze mnie trójstopniowej skali klasyfikacji konstytucji z uwagi na tryb ich zmiany (elastyczne - półsztywne - sztywne) pozwala dokonać postępu jakościowego, gdy idzie o precyzyjne klasyfikowanie konstytucji z uwagi na tryb ich zmiany. Optymalna skala powinna uwzględniać zarówno stopień trudności zmiany ustawy zasadniczej

(typ konstytucji), jak i stosowane przez ustrojodawców dodatkowe zabezpieczenia. Tymczasem skonstruowanie skali trójstopniowej wymagało pozostawienia poza nią szeregu elementów, wykorzystywanych w poszczególnych państwach europejskich w ramach analizowanej procedury. Należy mieć świadomość, że w każdej niemal procedurze zmiany konstytucji występują obok siebie różne elementy. Część z nich to integralne składniki trybu zmiany, przyczyniające się do zakwalifikowania konstytucji jako elastycznej (typ 1), półsztywnej (typ 2) lub sztywnej (typ 3). Pozostałe elementy zostały uznane za dodatkowe, nie związane z typem ustawy zasadniczej.

Działaniom mającym na celu opracowanie klasyfikacji, towarzyszyła próba wykorzystania jak największej ilości elementów, w celu dokonania zróżnicowania w zakresie typu konstytucji. Jednak nie wszystkie z nich mogą zostać użyte. Tytułem przykładu można wymienić takie elementy jak normy niezmiennialne lub klauzule rewizyjne. Próba wyodrębnienia kolejnego typu konstytucji, który charakteryzuje występowanie jednego z tych elementów jest nieskuteczna, gdyż niekiedy występują one łącznie w tej samej ustawie zasadniczej. Pojawił się w związku z tym dylemat badawczy, którego rozwiązaniem jest uznanie typu konstytucji - wraz z elementami decydującymi o przyporządkowaniu - za cechę pierwszorzędą, natomiast występowanie dodatkowych elementów - nie rzutujących na to przyporządkowanie - za cechy drugorzędne.

Elementy stanowiące integralną część procedury zmiany konstytucji to: modyfikacje w zakresie katalogu podmiotów inicjatywnych, wymogi formalne towarzyszące wykonaniu inicjatywy, ograniczenie w zakresie dysponowania przez parlament prawem dokonania zmiany, progi spowalniające, maksymalne limity czasowe, modyfikacje w zakresie wymogów ilościowych, modyfikacje w zakresie wzajemnej pozycji izb w parlamencie dwuizbowym, wymóg uchwalenia zmiany przez parlament dwu kolejnych kadencji, fakultatywne formy partycypacji obywatelskiej, kontrole konstytucyjności prowadzone w różnych fazach postępowania, modyfikacje uprawnień organów w zakresie zatwierdzania i ogłaszania zmiany. Dodatkowe elementy procedury zmiany konstytucji to: odstąpienie od wymogu sformułowania inicjatywy w sprawie zmiany, ustanowienie norm relatywnie niezmiennialnych, wprowadzenie klauzul rewizyjnych służących zmianie wybranych norm, powierzenie narodowi prawa uchwalenia zmiany w referendum przy ograniczonym udziale parlamentu, obligatoryjne formy partycypacji obywatelskiej, ustanowienie procedur alternatywnych w tym rezerwowych, ustanowienie procedur specjalnych (tj. czasowych, nadzwyczajnych oraz pilnych), wymóg ratyfikacji zmiany przez podmioty federacji.

Elementy dodatkowe - tj. nie dające się przypisać do żadnego z trzech wyżej wymienionych typów konstytucji, ani nie pozwalające na dalszą rozbudowę skali trójstopniowej - uznałem za wprowadzone przez ustrojodawcę dla osiągnięcia określonych celów. Można wyróżnić: 1) czynniki zabezpieczające niezmiennność konstytucji, 2) czynniki zabezpieczające zmienność konstytucji, 3) czynniki zabezpieczające udział obywateli w decydowaniu o zmianie konstytucji. Wśród elementów zabezpieczających niezmiennność, tj. dodatkowych elementów procedury służące usztywnieniu konstytucji, znalazły się: ustanowienie norm relatywnie niezmiennalnych, wprowadzenie klauzul rewizyjnych, a także wymóg ratyfikacji zmiany przez podmioty federacji. Stosowanie czynników zabezpieczających odpowiada poglądom doktryny prawa konstytucyjnego, postrzegającej sztywność ustawy zasadniczej jako cechę pożądaną.

Podatność konstytucji na zmiany - odpowiadające zachodzącym procesom historycznym, cywilizacyjnym lub społecznym - jest nie mniej istotna od jej trwałości. Postęp w zakresie „ulepszania” trybów zmiany konstytucji prowadzi zwykle do ich usztywniania, gdy tymczasem optymalne wydaje się osiągnięcie równowagi pomiędzy stabilnością ustawy zasadniczej, a jej zmiennością, co uzasadnia stosowanie elementów ułatwiających zmianę. Czynniki zabezpieczające zmienność konstytucji to: odstąpienie od wymogów formalnych towarzyszących wykonaniu inicjatywy w sprawie zmiany, procedury alternatywna oraz rezerwowa, procedury specjalne (zmiana czasowa, nadzwyczajna i pilna). W grupie czynników zabezpieczających udział narodu w procedurze zmiany konstytucji, pozwalających obywatelom na współdecydowanie w sprawach ustrojowych umieściłem: wymóg obligatoryjnego zatwierdzenia zmiany konstytucji przez naród, a także stworzenie możliwości uchwalenia zmiany konstytucji przez naród. Uwzględnienie tego rodzaju czynników w procedurze zmiany ustawy zasadniczej jest zgodne z tendencją, nakazującą szerokie wykorzystanie instytucji demokracji partycypacyjnej.

Odrębną kwestią pozostaje skuteczność ww. rozwiązań. Nie ma pewności, na ile czynniki zaliczane do pierwszej kategorii przyczynią się do utrudnienia zmiany, a zarazem posłużą jej trwałości. Czynniki grupy drugiej mogą ułatwić zmianę konstytucji i - choć nie musi być to regułą - przyczynić się do przedłużenia czasu jej obowiązywania. W przypadku czynników z grupy trzeciej można z całą pewnością stwierdzić ich neutralny charakter, tj. brak jednoznacznego usztywniającego lub uelastyczniającego oddziaływania, nie sposób natomiast określić długofalowego oddziaływania.

Przeprowadzona przeze mnie modyfikacja powszechnie wykorzystywanej skali Bryce’a poprzez jej rozbudowę do wariantu trójstopniowego, pozwala na określenie typu konstytucji

tucji ze względu na tryb jej zmiany. Uzupełnienie tej skali o informacje o czynnikach zabezpieczających niezmiennosc, zmienność oraz udział narodu w procedurze zmiany konstytucji prowadzi do stworzenia klasyfikacji bardziej „pojemnej”. Dzięki istnieje możliwość określenia nie tylko typu, ale także podtypu konstytucji. Nowa klasyfikacja ma zastosowanie do aktów ustrojowych państw współczesnych, jak i historycznych, zarówno europejskich, jak i położonych w innych częściach świata. Z uwagi na wspomniane cechy zaproponowaną klasyfikację należy ją traktować jako uniwersalną.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

Pozostałe osiągnięcia naukowo – badawcze zostały przedstawione zgodnie z wymogami zawartymi w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165).

a) Kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo - badawczych habilitanta obejmują, zgodnie z § 3, pkt. 2) w/w rozporządzenia, w obszarze nauk społecznych - autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie *Journal Citation Reports* (JCR) lub na liście *European Reference Index for the Humanities* (ERIH)

Moje zainteresowania naukowo - badawcze w zakresie nauk prawnych dotyczą zagadnień należących do materii prawa konstytucyjnego. Głównym obszarem moich prac naukowo – badawczych są polskie rozwiązania ustrojowe, analizowane na tle regulacji innych państw europejskich należących do tzw. kontynentalnego systemu prawnego. Z tego też powodu głównymi publikatorami moich prac są czasopisma i monografie o zasięgu ogólnokrajowym. Kolejnym powodem publikowania w tytułach krajowych jest to, iż tematyka czasopism zagranicznych (amerykańskich, brytyjskich) znajdujących się w bazach wymienionych w § 3 w/w rozporządzenia skupia się na anglosaskich rozwiązaniach ustrojowych. Dlatego też przedstawiony dorobek nie zawiera publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie *Journal Citation Reports* (JCR). Natomiast lista czasopism naukowych *European Reference Index for the Humanities* (ERIH), na którą składają się czasopisma z piętnastu wybranych dyscyplin nauk humanistycznych i społecznych, aktualnie nie zawiera czasopism z zakresu nauk prawnych.

b) Kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo - badawczych habilitanta, zgodnie z § 4 w/w rozporządzenia, we wszystkich obszarach wiedzy.

1) autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazach lub na liście, o których mowa w § 3, dla danego obszaru wiedzy oraz 2) autorstwo lub współautorstwo odpowiednio dla danego obszaru: opracowań zbiorowych, katalogów zbiorów, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz, utworów i dzieł artystycznych.

Ze względu na zazębiającą się problematykę prowadzonych przeze mnie prac naukowo - badawczych kryteria zawarte w dwóch punktach § 4 w/w rozporządzenia zostały omówione łącznie.

Omawiając moje pozostałe osiągnięcia naukowo - badawcze pragnę wymienić monografię mojego autorstwa, która jest rozszerzoną wersją rozprawy doktorskiej. Opracowanie zatytułowane *Prawo do ochrony życia w polskim prawie konstytucyjnym*, (Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006, ss. 262) jest pierwszą analizą naukową problematyki ochrony życia ludzkiego na gruncie polskiego prawa konstytucyjnego.

Głównym problemem monografii jest próba odpowiedzi na następujące pytania: jaką rolę w systemie prawa pełni norma gwarantująca człowiekowi ochronę życia za strony państwa; jak wygląda realizacja normy konstytucyjnej w ustawodawstwie zwykłym; czy norma ta ma jedynie znaczenie deklaratoryjne, czy też ma realne znaczenie praktyczne? W swojej pracy dowiodłem, iż konstytucyjne prawo do ochrony życia ma w prawie polskim status zasady prawnej, powinno być zatem punktem wyjścia dla kształtowania pozostałych norm systemu prawa, zwłaszcza na poziomie ustawowym. Rozprawę ulokowałem w obszarze analizy wolności i praw człowieka. Zachętą do podjęcia tego tematu był fakt, iż ochrona życia była i jest analizowana na płaszczyźnie etyki, medycyny, teologii, moralności. Moim zamiarem była analiza prawna ochrony życia z punktu widzenia praw człowieka. Prawo do ochrony życia jest prawem nowym, obowiązującym od 1997 r. i nie było ono dotąd przedmiotem podobnej analizy.

Prowadzone przeze mnie badania skupiły się na normach konstytucyjnych, mających w intencji ustawodawcy zapewnić ochronę życia ludzkiego. Posłużyły one określeniu normatywnych granic ochrony życia ludzkiego w Polsce. Analiza ta pozwoliła poznać założenia leżące u podstaw tworzenia norm konstytucyjnych tego typu oraz stwierdzić jakie czynniki

wpłynęły na kształt przyjętych rozwiązań konstytucyjnych. Przedmiotem badań stało się także orzecznictwo Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego, dzięki którym możliwe jest określenie granic ochrony w oparciu o normy konstytucyjne. W swych badaniach oparłem się przede wszystkim na przepisach polskich konstytucji, inne akty prawne przywołując dla udzielenia odpowiedzi na pytania sformułowane na wstępie pracy. Połączenie analizy norm prawnych i orzecznictwa oraz ustaleń wspomnianych gałęzi nauki prawa pozwoliło, moim zdaniem, na przedstawienie normatywnego zakresu prawnokonstytucyjnej ochrony życia.

Wspomnianym wyżej celom badawczym przyporządkowana została struktura monografii, która została podzielona na cztery części. Pierwszy rozdział, zatytułowany *Przekształcenie idei prawnej ochrony życia w normę konstytucyjną* ma na celu wskazanie pierwszych aktów prawnych rangi konstytucyjnej, w których objęto ochroną życie ludzkie. Jak zawsze, w przypadku dokonań pionierskich, a do takich należy zaliczyć konstytucjonalizację prawa do życia, brak jest możliwości prostego wskazania rozwiązań wcześniejszych, na których się wzorowano. Wobec tego pojawiła się potrzeba wskazania twórców idei ochrony życia, prekursorów objęcia życia ochroną prawa oraz wydarzeń przełomowych dla ewolucji idei ochrony życia, dzięki którym pod koniec XVIII wieku idea ta mogła się przekształcić w normę konstytucyjną.

Rozdział drugi, zatytułowany *Konstytucyjna ochrona życia w Polsce w latach 1921-1952*, poświęcony jest głównie analizie norm Konstytucji marcowej z 1921 r. Polska należy do grona państw europejskich, w których konstytucyjna ochrona życia ma stosunkowo najdłuższe tradycje, sięgające dwudziestolecia międzywojennego. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1921 roku zalicza się do grupy najwcześniejszych europejskich aktów prawnych chroniących prawo do życia. Akt ten, będąc pierwszą polską konstytucją zapewniającą ochronę życia, wyznaczył standard ochrony życia na niemal trzydzieści lat, gdyż katalog praw człowieka stworzony na potrzeby Konstytucji marcowej obowiązywał z przerwami do roku 1952. Na przykładzie Konstytucji z 1921 r. widać także wpływ umów międzynarodowych z dziedziny praw człowieka na kształtowanie treści ustaw zasadniczych. Analizowane w niniejszej pracy przepisy Konstytucji marcowej znalazły się w niej za sprawą Traktatu o ochronie mniejszości, nazwanego małym traktatem wersalskim, narzuconego Polsce przez Ligę Narodów. Wspomniane przepisy obowiązywały tymczasowo także w latach 1947-1952, lecz ich wpływ na poziom przestrzegania praw człowieka był znikomy.

Rozdział trzeci został zatytułowany *Prawna ochrona życia w Polsce w okresie obowiązywania przepisów Konstytucji z 1952 roku*. Okres ten charakteryzuje się formalnym brakiem przepisów konstytucyjnych chroniących życie ludzkie, przy jednoczesnym rosnącym

znaczeniu ratyfikowanych w Polsce umów międzynarodowych. Z uwagi na fakt wielokrotnego nowelizowania przepisów Konstytucji PRL, analiza tego okresu została podzielona na kilka części. Odpowiadają one etapom zmian ustroju w kierunku szerszego gwarantowania praw człowieka i swobód obywatelskich. Część pierwsza dotyczy okresu od roku 1952 do 1980, w którym prawa człowieka w Polsce regulował bardzo ograniczony konstytucyjny katalog praw człowieka, a możliwości ich prawnego egzekwowania były ograniczone. Okres drugi, od roku 1980 do 1989, to czas pierwszych prób zreformowania ustroju poprzez wprowadzenie szeregu instytucji kontrolnych mających, przynajmniej w teorii, stać na straży praworządności. Niezależnie od intencji inicjatorów zmian utworzenie Trybunału Konstytucyjnego czy powołanie Rzecznika Praw Obywatelskich przyczyniło się do poprawy statusu prawnego jednostki, jak też do wzrostu świadomości prawnej w zakresie praw człowieka. Z kolei w okresie trwającym od 1989 do 1997 roku, dokonano licznych zmian konstytucji, które zmierzały do podniesienia standardów przestrzegania praw człowieka w Polsce. Zostały one wówczas wysunięte na czoło zasad ustrojowych, co znalazło wyraz zarówno w treści konstytucji, orzecznictwie sądów, jak i w ratyfikowaniu licznych umów międzynarodowych. W sumie działania te przyczyniły się, przynajmniej pośrednio, do objęcia życia ludzkiego ochroną prawną oraz sprawiły że pojęcie prawa do życia zaczęło funkcjonować w świadomości społecznej.

W rozdziale czwartym, zatytułowanym *Konstytucyjna ochrona życia w Polsce na gruncie Konstytucji z 1997 roku* dokonałem analizy przepisów obowiązującej ustawy zasadniczej z uwzględnieniem rozwiązań prawnych przyczyniających się do podniesienia poziomu ochrony życia ludzkiego. Poszczególne części tego rozdziału poświęcone zostały następującym problemom: analizie projektów konstytucji będących przedmiotem prac Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, w części dotyczącej ochrony życia; analizie normy z artykułu 38 Konstytucji RP jako zasady prawnej; analizie artykułu 38 konstytucji z 1997 r. w kontekście bezpośredniego stosowania norm konstytucji; rozważeniu wpływu ratyfikowanych umów międzynarodowych w świetle przepisów konstytucji z 1997 r. na poziom ochrony życia w Polsce.

W zakończeniu zostały przedstawione wnioski, dotyczące konstytucyjnej ochrony życia w Polsce, na tle innych państw europejskich. Prowadzone w okresie powstawania omawianej monografii prace, poświęcone Konstytucji Unii Europejskiej spowodowały, iż uzasadnionym było odniesienie się do projektów tego aktu prawnego.

Ponadto opublikowałem piętnaście dotyczących prawa do życia artykułów i rozdziałów w opracowaniach zbiorowych: *Prawo do życia w Polsce*, „Prawa człowieka” Human-

styczne Zeszyty Naukowe, nr 7, Apeiron sp. z o. o., Katowice 2000 r. s. 87 – 102; *Konstytucyjna ochrona życia w Polsce*, „Studia z prawa wyznaniowego” pod red. A. Mezglewskiego, nr 2, Wydawnictwo Diecezjalne - Sandomierz, Lublin 2001, s. 93 – 114; *Idea prawnej ochrony życia w starożytności*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”, Seria Prawnicza, Prawo 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 64 – 80; *Konstytucjonalizacja idei prawnej ochrony życia*, [w:] *Prana kultúra a európsky integraf proces (historické, politicko - prane a filozofické aspekty práva a pranej kultúry)*, pod red. Jána Čipkára, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košicach, Košice 2005, s. 66 – 76; *Proces przekształcenia idei prawnej ochrony życia w normę konstytucyjną*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”, Prawo 3, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005, s. 78 – 92; *Spory wokół modelu ochrony życia w Konstytucji RP z 1997 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 2778, „Przegląd Prawa i Administracji” LXVIII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005, s. 79 – 102; *Konstytucyjno - prawna ochrona życia w Republice Słowackiej i Rzeczypospolitej Polskiej. Analiza porównawcza obowiązujących norm konstytucyjnych*, [w:] *Zborník z Medzinárodnej Vedeckej Konferencie konanej dňa 19. - 21. 4. 2006 Aktuálne otázky práva v postmodernej spoločnosti*, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košicach, Košice 2006, s. 86 – 100; *Norma z artykułu 38 Konstytucji RP z 1997 r. jako konstytucyjna zasada prawa*, „Studia prawnicze”, Z. 2(168), Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2006, Warszawa 2006, s. 31 – 46; *Prawna ochrona życia w okresie obowiązywania przepisów Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1952 r.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”, Prawo 4, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006, s. 138 – 171; *Rola normy z art. 38 Konstytucji RP w realizacji podmiotowego prawa do ochrony życia*, [w:] *Prawa podmiotowe. Pojmowanie w naukach prawnych. Zbiór studiów*, pod red. J. Ciapały, K. Flagi - Gieruszyńskiej, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Wielkopolska Wyższa Szkoła Humanistyczno - Ekonomiczna, Szczecin 2006, s. 125 – 146; *Prawno - międzynarodowe determinanty treści katalogu praw człowieka Konstytucji RP z 1997 r.* [w:] *Księga jubileuszowa prof. M. Grzybowskiego*, pod red. K. Czajowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, s. 101 – 114; *Medzinárodnoprávne determinanty podstaty katalógov práv človeka v Ústave Slovenskej republiky z roku 1992 ako aj v Ústave Pol'skej republiky z roku 1997* [w:] *Zborník z Medzinárodnej Vedeckej Konferencie konanej dňa 06. - 07. 9. 2007 15 rokov Ústavy Slovenskej republiky*, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košicach, Košice 2008, s. 382-393; *Ochrona życia w polskich przepisach konstytucyjnych w latach 1921 - 1939*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 3052, „Przegląd Prawa i Administracji” LXXVII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego,

Wrocław 2008, s. 87 – 108; *Konstytucyjna ochrona życia ludzkiego a polityka karna wobec „wrogów demokracji” w Polsce w latach 1944 - 1952*, „Annales UMCS”, sec. G (Ius), Vol. LIV/LV, 2007/2008, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie - Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2009, s. 25 – 35; *Wpływ standardów Rady Europy na zakres ochrony życia ludzkiego w Polsce w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Rada Europy a przemiany demokratyczne w państwach europy Środkowej i Wschodniej w latach 1989 – 2009*, red. nauk. J. Jaskiernia, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 288-304.

Swoistym ukoronowaniem tego etapu mojej działalności naukowej było uczestnictwo w pracach nad projektem zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. w charakterze eksperta. W roku 2007 przygotowałem na zlecenie Komisji nadzwyczajnej do rozpatrzenia poselskiego projektu ustawy o zmianie Konstytucji RP opinię prawną: *Projekt ustawy o zmianie Konstytucji RP z uwzględnieniem pytania, czy możliwa jest inkorporacja art. 4a ust. 1 ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży do art. 38 Konstytucji*, [w:] *Konstytucyjna formuła ochrony życia*. Druk sejmowy 993, Biuro Analiz Sejmowych, Kancelaria Sejmu, 3/2007, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, s. 69 – 73.

Ważną część mojego dorobku naukowego stanowią publikacje z zakresu prawa wyborczego i systemów wyborczych. Zainteresowanie tą problematyką wynika z faktu, iż uważam prawo wyborcze za instrument legitymizacji władzy w nowoczesnym państwie demokratycznym. Odrębną kwestią jest rozróżnienie legitymizacji od legitymacji oraz szczegółowego oraz ogólnego zakresu upoważnienia udzielanego przez wyborców wyłanianym w wyniku wyborów organom. Istotne jest, że postęp w tej dziedzinie dokonuje się na równi w wyniku wdrażania innowacyjnych instytucji, jak i umiejętnego wdrażania w krajowych systemach prawnych rozwiązań sprawdzonych w systemach obcych. Postawa taka doprowadziła do nawiązania kontaktów z licznymi badaczami polskimi i zagranicznymi oraz stworzenia zespołu autorskiego, celem przedstawienia rozwiązań funkcjonujących w systemach wyborczych państw europejskich. Opracowanie zbiorowe *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich* (pod red. S. Grabowskiej i R. Grabowskiego, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, ss. 307), której jestem współredaktorem naukowym, ma charakter podręcznika akademickiego. W książce zostały przedstawione prawne regulacje wyboru na urząd prezydenta w państwach europejskich, obejmujące: zasady wyborcze, zarządzanie wyborów, tryb zgłaszania kandydatów, wymagania stawiane kandydatom, zasady prowadzenia kampanii wyborczej, tryb przeprowadzenia wyborów, ustalenie ważności wyborów, informacje o kadencji i jej po-

wtarzalności, objęciu mandatu oraz jego wygaśnięciu. Zorganizowałem także trzy konferencje naukowe poświęcone problematyce prawa wyborczego (Załącznik nr 9).

Konstatacja, iż polski system wyborczy jest skomplikowany i archaiczny, jeśli chodzi o wykorzystanie instytucji powszechnie stosowanych w przepisach regulujących zasady organizacji wyborów w państwach europejskich, doprowadziła do zorganizowania w latach 2006-2008 - przy moim czynnym udziale - cyklu konferencji na temat prawa wyborczego. Miały one, w założeniach organizatorów, obnażyć mankamenty polskiego systemu wyborczego i stanowić forum dyskusji o pożądanym kierunkach zmian. Spotkania te, a także prowadzona w ich ramach dyskusja, odbywały się w gronie polskich i zagranicznych naukowców oraz przedstawicieli polskiej administracji wyborczej. Pokłosiem aktywności na tym polu są materiały pokonferencyjne, obejmujące nie tylko referaty i nadesłane publikacje, ale też dokumentujące prowadzoną dyskusję: Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt.: *Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 3 - 4 kwietnia 2006 r., pod red. nauk. S. Grabowskiej, R. Grabowskiego, Rzeszów 2006, ss. 226; Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt.: *Alternatywne sposoby głosowania a aktywizacja elektoratu*, Rzeszów 26 - 27 marca 2007 r., pod red. nauk. S. Grabowskiej, R. Grabowskiego, Rzeszów 2007, ss. 320; Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt.: *Zmiana ordynacji wyborczej a zmiana konstytucji*, Rzeszów 3 -4 marca 2008 r., pod red. S. Grabowskiej, R. Grabowskiego, Bonus liber Sp. z o. o., Rzeszów 2008, ss. 283.

Ponadto jestem współredaktorem, autorem lub współautorem następujących opracowań, artykułów oraz rozdziałów w opracowaniach zbiorowych z dziedziny prawa wyborczego: *Wybory większościowe, proporcjonalne czy mieszane?* [współautor S. Grabowska] [w:] Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt.: *Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 3 - 4 kwietnia 2006 r., pod red. nauk. S. Grabowskiej, R. Grabowskiego, Rzeszów 2006, s. 219 – 226; *Wybory do parlamentu Republiki Litwy*, [w:] *Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych państwach europejskich*, pod red. S. Grabowskiej, K. Składowskiego, Zakamycze, Kraków 2006, s. 209 – 225; *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich*, pod red. S. Grabowskiej i R. Grabowskiego, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, ss. 307; *Europejskie modele prezydentury*, [współautor S. Grabowska] [w:] *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich*, pod red. S. Grabowskiej i R. Grabowskiego, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 15 – 22; *Prawo wyborcze na urząd prezydenta na Litwie*, [w:] *Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich*, pod red. S. Grabowskiej i R. Grabowskiego, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 118 – 128; *Prawo wyborcze do prezydencji San Marino*, [współautor S. Grabowska] [w:]

Prawo wyborcze na urząd prezydenta w państwach europejskich, pod red. S. Grabowskiej i R. Grabowskiego, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 259 – 263; *Środowisko teoretyków i praktyków prawa wyborczego wobec postulatu reformy polskiego systemu wyborczego z wykorzystaniem alternatywnych sposobów głosowania*, [współautor S. Grabowska] [w:] Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt.: *Alternatywne sposoby głosowania a aktywizacja elektoratu*, Rzeszów 26 - 27 marca 2007 r., pod red. S. Grabowskiej, R. Grabowskiego, Rzeszów 2007, s. 312 – 320.

Kolejna płaszczyzna moich zainteresowań związana jest z problematyką zmiany konstytucji. Problematykę zmiany ustawy zasadniczej, ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności stosowanych we współczesnych państwach europejskich procedur służących temu celowi, uważam za kluczową dla kształtowania ustroju państwa. Różnorodność stosowanych w tym zakresie rozwiązań dowodzi, iż zbliżone cele można osiągać na gruncie prawa z zastosowaniem różnorodnych instytucji. Za szczególnie pożyteczne uważam prowadzenie badań w grupie państw europejskich, z uwagi na silne zróżnicowanie funkcjonujących w tym obszarze form ustrojowych. Prowadzenie tak ukierunkowanych badań szczegółowych wymagało przeprowadzenia wstępnych badań zasad zmiany ustaw zasadniczych i aktów ustrojowych stanowiących podstawę europejskich systemów konstytucyjnych. Taki charakter ma opracowanie zbiorowe, którego jestem pomysłodawcą i redaktorem naukowym, *Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich*, pod red. R. Grabowskiego i S. Grabowskiej, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, ss. 416. Na potrzeby tej książki przygotowałem – jako autor lub współautor - następujące rozdziały: *Klasyfikacja konstytucji z uwagi na tryb ich zmiany*, [w:] *Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich*, pod red. R. Grabowskiego S. Grabowskiej, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 13 – 16; *Zasady zmiany Konstytucji Księstwa Liechtensteinu*, [współautor S. Grabowska] [w:] *Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich*, pod red. R. Grabowskiego S. Grabowskiej, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 181 – 189; *Zasady zmiany Konstytucji Republiki Łotewskiej*, [w:] *Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich*, pod red. R. Grabowskiego S. Grabowskiej, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 207 – 213.

Tej samej tematyce poświęciłem artykuły oraz rozdziały w opracowaniach zbiorowych: *Partycypacja obywateli w procesie zmiany konstytucji – przegląd rozwiązań europejskich*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, Zagadnienia współczesnego konstytucjonalizmu państw europejskich, nr 1, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 51-68; *Problem kontroli konstytucyjności zmian ustaw zasadniczych w państwach europejskich*, [w:] *Trans-*

formacja systemów wymiaru sprawiedliwości. Proces transformacji i dylematy wymiaru sprawiedliwości, t. II, pod red. J. Jaskierni, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 321- 339; *Granice autonomii parlamentu a instytucje partycypacji obywatelskiej. Uwagi na tle procedury nowelizacji konstytucji we współczesnych państwach europejskich*; [w:] *Ewolucja demokracji przedstawicielskiej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, red. nauk. M. Paździor, B. Szmulik, Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2013, s. 125-140; *Zasady zmiany Konstytucji Królestwa Belgii w świetle postanowień przejściowych z 2012 r.*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2013, nr 4, s. 42-50. Ponadto na publikację oczekuje szereg poświęconych problematyce zmiany konstytucji artykułów oraz rozdziałów w opracowaniach zbiorowych.

Oprócz wymienionych, głównych zainteresowań naukowo – badawczych, swoją uwagę poświęcam również innym zagadnieniom. Jednym z nich jest tematyka związana z ewolucją polskich symboli narodowych i państwowych (godło, herb, chorągiew, flaga, hymn) oraz prawnych regulacji korzystania z nich. Zainteresowanie tymi zagadnieniami w Polsce nie jest duże, co może wynikać z widocznej stabilizacji, gdy idzie o będące w użyciu symbole. W innych państwach tematyka symboli państwowych, a także narodowych budzi spore zainteresowanie, obejmujące nie tylko symbolikę „własną”, ale też innych państw. W rezultacie prowadzonych badań opublikowałem następujące artykuły: *A nemzeti jelkép és a Lengyel Köztársaság címerének fejlődése az 1989. évi átalakulás után*, „Nemzetközi Közlöny Közép – Kelet – Európai Közigazgatási Folyóirat“, 2010/1. Szám, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2010, s. 78-84; *Evolution of the national emblem and the coat of arms of the Republic of Poland as a result of the structural transformation of 1989*, “International Journal of Public Administration in Central and Eastern Europe”, No. 2010/I, Hungarian Official Journal Publisher, Budapest 2010, s. 78-84; *Polskie symbole narodowe i państwowe. Geneza, ewolucja, stan prawny*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 3368 „Przegląd Prawa i Administracji”, LXXXVII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011; s. 27-46, *Zapomniany symbol. Zmiany statusu prawnego Chorągwi Rzeczypospolitej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, 2012, nr 3, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 61-72; *Ursprung und Entwicklung des polnischen Staatswappens*, „Osteuropa – Recht“, Z. 4, Berliner Wissenschafts - Verlag, Berlin 2012, s. 83-93.

Wśród przedsięwzięć badawczych szczególne miejsce zajmuje *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, pod red. W. Skrzydły, S. Grabowskiej, R. Gra-

bowskiego, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, ss. 757, którego byłem inicjatorem, współredaktorem naukowym i członkiem zespołu autorskiego. Na potrzeby tego, nie mającego w momencie publikacji odpowiednika, dzieła opracowałem koncepcję dokonującą syntezy metody stosowanej w encyklopediach z metodą stosowaną w komentarzach do aktów prawnych. Pozwoliło to na wykorzystanie zalet obu rodzajów publikacji, bez powielania ich wad. Koncepcja komentarza encyklopedycznego nie traci waloru komentarza, jakim jest objaśnienie przepisu poprzez jego zwięzłe rozwinięcie, pozwalając jednocześnie – dzięki układowi alfabetycznemu haseł - na łatwe odnalezienie nurtującego czytelnika problemu oraz sprawne dotarcie do zagadnień pokrewnych, dzięki systemowi odesłań do innych haseł. Ponieważ każdy z artykułów konstytucji służy ujęciu jakiejś reguły (bądź reguł), logiczne jest wyeksponowanie tych reguł jako haseł. Koncepcja taka pozwala na przedstawienie wszystkich przepisów konstytucji (tak jak w komentarzu) oraz kwestii istotnych dla nauki prawa konstytucyjnego, nie regulowanych jednak ustawą zasadniczą (co w komentarzu jest znacznie utrudnione). Opracowanie to dało możliwość dodania definicji (np. zasad, zasady naczelnej) oraz wyodrębnienia kwestii regulowanych jednym przepisem konstytucji. W pracy przy tej monografii wzięło udział sześćdziesięciu wybitnych polskich konstytucjonalistów.

W opracowaniu tym, poza pełnieniem funkcji współredaktora, opublikowałam definicje pojęć: *Delegacja ustawowa*, *Kworum (quorum)*, *Ochrona życia*, *Organy Senatu*, *Prawa człowieka*, *Prawa obywatela*, *Prawo zwyczajowe*, *Sądownictwo wojskowe*, *Uchwalanie konstytucji*, *Uchwała Zgromadzenia Narodowego*, *Większość*, *Większość bezwzględna*, *Większość kwalifikowana*, *Większość ustawowa*, *Większość zwykła*, *Zadania własne samorządu terytorialnego*, *Zadania zlecone samorządu terytorialnego*, *Zasada pluralizmu politycznego*, s. 134-135, 223, 296-297, 335, 375-378, 379-380, 450, 536-537, 589, 592-593, 624, 624-625, 625, 626, 626-627, 698-699, 699, 717-718,

Publikacja ta zainspirowała inne zespoły naukowe do opracowania i opublikowania kolejnych dzieł, wykorzystujących opracowaną przez nas koncepcję, jak *Encyklopedia samorządu*, pod red. K. Miaskowskiej-Daszkiewicz i B. Szmulika, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, w której opublikowałem definicje pojęć: *Uprawnienia budowlane*, *Uprawnienia geodezyjne*, *Uprawnienia urbanistyczne*, Hasła: ... [w:] *Encyklopedia samorządu*, pod red. K. Miaskowskiej-Daszkiewicz i B. Szmulika, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 848-852, 852-853, 856-857.

Efektom prowadzenia przeze mnie zajęć dydaktycznych, poświęconych problematyce nowoczesnych technologii informacyjnych, a także mojego długoletniego zaangażowania w

działalność polskich akademickich sieci komputerowych jest książka *Wpływ Internetu na ewolucję państwa i prawa*, pod red. R. Grabowskiego (Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, ss. 269), której jestem pomysłodawcą i redaktorem naukowym. Jej tematyka dotyczy nie tylko technologicznych aspektów funkcjonowania nowoczesnych technologii informacyjnych oraz prawnym podstawom ich stosowania, ale także ich oddziaływaniu na współczesne państwa. Jestem także autorem następujących rozdziałów we wspomnianym opracowaniu: *Urządzenia obliczeniowe w informatyce* [w:] *Wpływ Internetu na ewolucję państwa i prawa*, pod red. R. Grabowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, ss. 17 – 25; *Budowa komputera osobistego* [w:] *Wpływ Internetu na ewolucję państwa i prawa*, pod red. R. Grabowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, ss. 26 – 39; *Geneza i ewolucja sieci globalnej* [w:] *Wpływ Internetu na ewolucję państwa i prawa*, pod red. R. Grabowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, ss. 40 – 52; *Prawo w Internecie* [w:] *Wpływ Internetu na ewolucję państwa i prawa*, pod red. R. Grabowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, ss. 53 – 61; *Prawne regulacje podpisu elektronicznego w Polsce*, [w:] *Wpływ Internetu na ewolucję państwa i prawa*, pod red. R. Grabowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, ss. 109 – 121.

Ponadto, uczestnicząc w różnego rodzaju przedsięwzięciach o charakterze naukowym, prowadziłem badania, opracowałem i opublikowałem następujące artykuły i rozdziały w opracowaniach książkowych oraz glosa: *Cywilne organy ochrony prawa - służby* [w:] *Organy i korporacje ochrony prawa*, pod red. S. Sagana, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 206 – 217; *Inne organy typu policyjnego* [w:] *Organy i korporacje ochrony prawa*, pod red. S. Sagana, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 177 – 184; 188 – 206; *Międzynarodowy Trybunał Karny* [w:] *Organy i korporacje ochrony prawa*, pod red. S. Sagana, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 291 – 309; *Rzecznik Praw Dziecka* [w:] *Organy i korporacje ochrony prawa*, pod red. naukową S. Sagana, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 121 – 123; *Podpis elektroniczny*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”, Seria Prawnicza, Prawo 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003, s. 75 – 87; *Geneza i ewolucja ustroju politycznego Austrii* [w:] *Związkowa Ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii*, tłum. i red. St. Sagana, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Częstochowa 2002, s. 11 – 42; *Bilateralne stosunki uczestników systemu rządów (na przykładzie relacji prezydenta i parlamentu Republiki Litwy)*, [w:] *Systemy rządów. Dylematy konstytucyjnej regulacji i prak-*

tycznej funkcjonalności, pod. red. T. Mołdowy, J. Szymanka, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2007, s. 51 – 72; *Glosa do postanowienia Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego z dnia 9 XI 2011 r.*, III SW 169/11, [w:] „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2013, nr 2, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 243-251; *Prawne determinanty funkcjonowania partnerstwa międzysektorowego w Polsce*, „Athenaeum. Polskie studia politologiczne”, [w druku].

Należy nadmienić, że uczestniczyłem jako redaktor naukowy w projekcie, którego rezultatem była przeze mnie publikacja zbiorowa zatytułowana *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich*, pod red. S. Grabowskiej i R. Grabowskiego (Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, ss. 482). Został w niej opublikowany rozdział mojego autorstwa *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w Królestwie Danii*, [w:] *Formy odpowiedzialności konstytucyjnej w państwach europejskich*, pod red. S. Grabowskiej i R. Grabowskiego (Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 397 – 406). Problematyki odpowiedzialności prawnej głowy państwa dotyczy także artykuł *Odpowiedzialność prawna czy polityczna? Wątpliwości w sprawie charakteru instytucji odpowiedzialności konstytucyjnej Prezydenta Republiki Rumunii*, [współautor: S. Grabowska] [w:] *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Współczesne ustroje państwowe i rozwój demokracji w Polsce. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, t. II, red. R. M. Czarny, K. Spryszak, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 171-190.

Na mój dorobek naukowo – badawczy składają się, oprócz autorstwa monografii, rozdziałów w monografiach lub podręcznikach i artykułów, redaktorstwa, także tłumaczenia aktów prawnych: *Ustawa o Sądzie Konstytucyjnym (Republiki Łotwy)*, współautor: R. Grabowski [w:] *Sądy Konstytucyjne w Europie*, Tom IV pod red. J. Trzcíńskiego, Wydawnictwa Trybunału Konstytucyjnego, Warszawa 2000, s. 195 - 214, *Zasady postępowania przed Sądem Konstytucyjnym (Republiki Łotwy)*, współautor: R. Grabowski [w:] *Sądy Konstytucyjne w Europie*, Tom IV pod red. J. Trzcíńskiego, Wydawnictwa Trybunału Konstytucyjnego, Warszawa 2000, s. 215 – 265; *Konstytucja Księstwa Liechtenstein*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013, s. 32-95 oraz sześć recenzji i cztery sprawozdania (Załącznik nr 5).

3) kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach (Załącznik nr 8).

4) wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych (Załącznik nr 10).

c) Kryteria oceny w zakresie dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej habilitanta, zgodnie z § 5 w/w rozporządzenia, we wszystkich obszarach wiedzy.

1) uczestnictwo w programach europejskich i innych programach międzynarodowych lub krajowych (Załącznik nr 8).

2) udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji (Załączniki nr 9 i 10).

3) kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych, a w przypadku badań stosowanych we współpracy z przedsiębiorcami (Załącznik nr 8)

4) udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism

Od 2010 roku jestem sekretarzem naukowym kwartalnika „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, specjalistycznego czasopisma poświęconemu prawu konstytucyjnemu. Czasopismo to, którego jestem pomysłodawcą i współzałożycielem, wypełniło poważną lukę na rynku polskich czasopism naukowych, wśród których brakowało specjalistycznego tytułu z dziedziny prawa konstytucyjnego. Jest ono redagowane przez zespół skupiający naukowców ze wszystkich polskich ośrodków akademickich, przy stałej współpracy zasiadających w radzie naukowej naukowców zagranicznych. Według listy czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” posiada 6 punktów.

Od 2012 roku jestem członkiem rady naukowej czasopisma „The Copernicus Journal of Political Studies”, wydawanego przez Wydawnictwo Adam Marszałek w Toruniu.

Od 2013 roku jestem sekretarzem naukowym czasopisma „Polityka i Społeczeństwo”, specjalistycznego tytułu politologicznego, wydawanemu dotychczas przez Katedrę Politologii Uniwersytetu Rzeszowskiego w formule rocznika, a od początku 2013 r. - kwartalnika. Według listy czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Polityka i Społeczeństwo” posiada 6 punktów.

5) członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych

Od 2004 roku jestem członkiem Polskiego Towarzystwa Prawa Konstytucyjnego.

6) osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki lub sztuki (Załącznik nr 7).

7) opiekę naukową nad studentami i lekarzami w toku specjalizacji (Załącznik nr 7).

8) staże w zagranicznych lub krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich

2008 - staż naukowy na Wydziale Prawa Uniwersytetu Pawła Józefa Szafarika, Koszyce, Słowacja.

2010 - wizyta studyjna w Staffordshire University (Wielka Brytania), Stoke-on-Trent w ramach projektu: „Budowa potencjału dydaktycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego na poziomie europejskim” finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki – Projekt Nr 1/POKL/4.1.1/2009, zadanie 4 „Organizacja staży i wizyt studyjnych dla kadry akademickiej UR”, współfinansowanego przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego.

2013 - staż naukowy na Wydziale Prawa Uniwersytetu Pawła Józefa Szafarika, Koszyce, Słowacja.

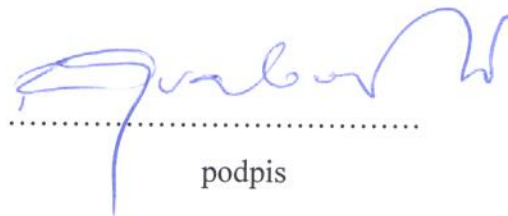
9) udział w zespołach eksperckich i konkursowych

2011–2014 - członek komitetu konkursowego czasopisma „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” na najlepszą pracę magisterską w latach akademickich 2011/12, 2012/13, 2013/14.

Od 2012 - ekspert w kancelarii radcowskiej „Chmaj i Wspólnicy”.

Rzeszów, 03.02.2014

data

.....
podpis